

Ivan Matijević

Sukob solinskih bratima i crkvene vlasti tridesetih godina XX. stoljeća

Ivan Matijević
HR, 21210 Solin
Stjepana Radića 7

U radu se autor bavi solinskom Bratovštinom Blažene Djevice Marije i njezinim odnosom sa solinskim župnicima, posebno s don Matom Mihanovićem tijekom tridesetih godina XX. stoljeća. Glavni izvori u istraživanju bili su materijali iz Nadbiskupskoga arhiva i bilješke koje je u Župnoj kronici vodio don Mate Mihanović.

Gljučne riječi: Bratovština Blažene Djevice Marije, zvonik, redovina, don Mate Mihanović, Biskupski ordinarijat

UDK: 255(497.5 Solin)
255:262.114(497.5 Solin)"1929/1938"

Priljeno: 11. srpnja 2008.

Bratovština Blažene Djevice Marije u Solinu osnovana je godine 1888. Imala je svoj Pravilnik u čijem je 1. članku jasno istaknuto: »Svrha bratovštine jest molitvom i dobrim djelima isprositi od Gospodina Boga Svemogućega zdravlje duševno i tjelesno svim bogoljubnim bratimima, pomoći nevoljne i siromašne bratime i sestrime, uzdržavati u što većoj časti i ugledu crkvu Bl. Dj. Marije u Solinu, tražiti dobrim življenjem i kreposnim djelima, da se iskoreni svaka opačina i napokon u srce bratima i njihovih obitelji usaditi ljubav i strah Božji kao što i raditi za uzvišenja sv. Matere Crkve«. ¹ Kako bi Bratovština mogla materijalno pomagati svojim članovima i župi, potrebna su joj i određena novčana sredstva. Stoga je Pravilnikom određeno da je svaki bratim i sestrima dužan pridonijeti svake godine 1. studenoga u blagajnu 5 forinti. Pažnja je posvećena i obvezama kojih se moraju pridržavati svi članovi Bratovštine. Dužni su prisustvovati svim svetim obredima i sprovodima na koje ih preko gaštalca ² pozove Bratovština, a nakon sprovoda svaki je bratim dužan pridonijeti po 10 novčića kako bi se mogle platiti dvije mise za pokojnika i vosak.

Pravilnikom je utvrđeno kako se Bratovština mora ponijeti prema svome članu koji bi odbio službu sta-

rješine. U tom slučaju će mu se odmjeriti глоба od 10 forinti, a ne podmiri li svoju novčanu obvezu bit će istjeran iz društva »gubeći tako sve ono što je potrošio kao bratim i sva prava koja je kao član uživao npr. sprovode, pokop na bratimskom groblju itd«, a njegova će глоба biti naplaćena zakonskim putem. Također je određeno da »nitko nije u dužnosti da služi više od jedne godine, a takodjer ni za tri susjedne onoj u kojoj je služio«. Vodstvo Bratovštine čine predsjednik, potpredsjednik, blagajnik, podblagajnik, pisar i tri gaštalca. Bratimi ih biraju svake godine 30. studenoga, a odabrane osobe moraju biti »poštene i neporočna i ćudoredna ponašanja kao i bogobožni, kojima će se bez ikakva straha povjeriti upravu odbora bratovštine«. ³ Međutim, Bratovština se nije dosljedno pridržavala datuma određenoga za biranje svoga vodstva. Jedan dokument poslan 20. veljače iz Župnoga ureda Biskupskom ordinarijatu svjedoči o sjednici koju je 2. siječnja 1910. vodio don Niko Petrić. ⁴ Tada je predsjednik Bratovštine postao Ivan Poljak pok. Mate, potpredsjednik Lovre Drašković pok. Petra, blagajnik Marin Žižić pok. Ivana i podblagajnik Ivan Žižić pok. Petra. ⁵ Pravilnikom je predviđeno da u trenutku primopredaje vlasti staro predsjedništvo mora novome predati novac i »sve što ima pri sebi«, a većinom glasova

1 Solin, Arhiv župe Gospe od Otoka, Pravilnik Bratovštine Blažene Djevice Marije.

2 Dužnost gaštalca je usmenim putem obavijestiti članove bratovštine na vjerske obrede i sprovode bratima.

3 Solin, Arhiv župe Gospe od Otoka, Pravilnik Bratovštine Blažene Djevice Marije.

4 Don Niko Petrić bio je solinski župnik od 1. travnja 1911. do 1. kolovoza 1917. kada ga je biskup Palunko suspendirao. Petrić je nakon toga napustio Katoličku crkvu i pridružio se starokatolicima; usp. M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 43-44, bilj. 116.

5 U dopisu nema spomena o biranju pisara i gaštalca; usp. Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 670/1910.

prisutnih biraju se trojica bratima koji će provjeriti račune stare uprave. Dogodi li se da netko iz uprave Bratovštine bude postupao »neredno ili nepošteno, ili ne bi ispunjavao svoje dužnosti prema ovim propisima ili zlim i opakim ponašanjem na koji god način nered nastao, medju braću uveo ili bi se pokazao nesposoban za službu«, bratimi su ga dužni svrgnuti s povjerenoga mu položaja i imenovati nekoga prikladnijeg. Ako se bratim ni nakon uklanjanja s položaja ne popravi, ostali ga moraju isključiti iz Bratovštine.

U Pravilniku je naznačeno kako sva pisma i oglasi koje Bratovština izdaje nemaju valjanost bez predsjednikova i blagajnikova potpisa. Sastanci Bratovštine održavaju se u kući Dujma Grubića Škombre pok. Ivana,⁶ a bratimi su uskoro u dogovoru sa župnikom Petrićem došli na ideju o gradnji bratimske kuće na Gospinu otoku koja će služiti i potrebama solinske crkve. Dana 8. ožujka 1912. članovi vodstva Bratovštine Špiro Poljak pok. Jakova, Ivan Sesartić pok. Duje i Marin Vukšić pok. Joze o tome su se dogovarali sa župnikom. Gradnju kuće trebali su financirati seljani, a Župa je bila pripravna osigurati građevno zemljište prema čemu je kuća trebala biti zajednički uknjižena na Bratovštinu i župu Gospe od Otoka. Građevina se prema njihovoj zamisli trebala »sastojati od jedne prizemne velike dvorane od 15 x 9 m, koja služiti će za skupštine, sjednice i moralno-poučne zabave. Ako bude dostajalo novca podignuti će se još na jedan kat za stan župnikov i u podkrovlju pako biti će stan za remetu, eventualno za župnikova slugu, te za crkvene predmete koji ne mogu stajati u crkvik«. U svome odgovoru 11. ožujka Ordinarijat se suglasio sa zaključkom sjednice i odobrio gradnju kuće jednako kao i Općinsko upraviteljstvo koje je početak gradnje uvjetovalo odobrenjem mjerodavnih konzervatorskih vlasti. U svome odgovoru, očito ne želeći spriječiti gradnju, ali ne želeći građevinske aktivnosti na arheološkom lokalitetu poput Gospina otoka, don Frane Bulić kratko je i dvosmisleno napisao: »(...) časti

se potpisani dostaviti u prepisu odluku mjesnoga Općinskoga upraviteljstva glede gradnje prizemne kuće blizu župne crkve u Solinu».⁷ Do gradnje kuće nikada nije ni došlo, a uzrok tome valja tražiti u skorom izbijanju Prvoga svjetskoga rata i teškim društveno-političkim prilikama u Monarhiji.

Nadalje, u Pravilniku stoji da su svi bratimi dužni sudjelovati na sastancima. Sastanak se ne smije održati ako nije prisutno više od polovice bratima i najmanje trojica starješina. Njihove prijedloge moguće je prihvatiti ili odbaciti ako za to glasuju najmanje dvije trećine prisutnih. Svoj izostanak bratimi su dužni opravdati, a ne učine li tako bit će kažnjeni novčanom globom od 50 novčića. Posebno je naglašeno kako svaki bratim ima pravo reći svoje mišljenje pred skupštinom, ali »uvijek časno i uljudnim načinom«.⁸

Istaknuta je potreba jedinstva i nužnost uklanjanja problema koji bi se ispriječili na putu bratimske sloge i zajedništva. Naime, dođe li do razmirica među bratimima ili njihovim obiteljima Bratovština je dužna učiniti sve što je u njezinoj moći kako bi se nesuglasice izgladile. Predviđeno je i to kako postupiti dođe li do raspuštanja Bratovštine. U tom slučaju Bratovština mora podmiriti svoje dugove, ako ih bude imala, a sva pokretna i nepokretna imovina u njezinu vlasništvu prijeći će u ruke Crkvinarstva Blažene Djevice Marije u Solinu. Od velike je važnosti 24. članak kojim je određeno da vodstvo Bratovštine mora »za bratime čuvati skrinju za držati novac, koji će uvijek stati kod blagajnika i suviše dvije skrinje za svijeće koje će stati u crkvi Bl. Dj. Od Otoka u Solinu. Takodjer će bratovština imati dvije upisne knjige; u jednoj će biti upisan imenik bratima i ubilježene osobe, a u drugoj će se bilježiti svi prihodi i rashodi bratovštine«.⁹ Na dnu Pravilnika stoji datum 23. listopada 1888. kada je Bratovština osnovana i pored toga ime namjesnika Budisaljevića koji je u ime svjetovnih vlasti Pravilnik odobrio.¹⁰

6 Solin, Arhiv župe Gospe od Otoka, Pravilnik Bratovštine Blažene Djevice Marije.

7 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 1396/1912.

8 Solin, Arhiv župe Gospe od Otoka, Pravilnik Bratovštine Blažene Djevice Marije.

9 Do ovih dviju upisnih knjiga nisam uspio doći i nije mi poznato jesu li sačuvane. Sigurno je da bi se njihovom analizom došlo do niza drugih podataka i, što je najzanimljivije, spoznaja o načinima na koje je bratovština dolazila do novca i kako ga je trošila.

10 Solin, Arhiv župe Gospe od Otoka, Pravilnik Bratovštine Blažene Djevice Marije.

Jedno zanimljivo pismo koje je 22. studenoga 1896. Ordinarijatu uputio vranjički župnik don Frano Ivanišević svjedoči o snažnom razvoju novoosnovane solinske Bratovštine. Don Frano piše o problemima u svojoj župi koji su nastali kao posljedica gradnje nove crkve u Solinu i osnivanja tamošnje Bratovštine koja je, dade se zaključiti po njegovim riječima, u svoje redove privukla veliki broj članova iz vranjičke Bratovštine Duše Purgatorija. Don Frano je nastale probleme ovako opisao: »Od godine 1759. postoji u ovoj župi bratovština nazvana Duša Purgatorija dok je u ovoj župi vladalo jedinstvo, dok je naime pučanstvo Solina i Vranjica dolazilo na službu Božju u jednu crkvu - današnju župsku sv. Martina - dotle je obstojala i cvala ova bratovština, ali netom se je nazad 20 godina sagradila u Solinu crkva, u kojoj se obavljala služba Božja kao i u župskoj, netom se je tamo ustanovila velika bratovština, počela je odmah padati rečena bratovština Purgatorija u Vranjicu. Danas ona postoji samo po imenu...«¹¹

U Župnoj kronici o Bratovštini je pisao jedino don Mate Mihanović.¹² Njegovi prvi i prilično iscrpni zapisi nastali su u drugoj polovini studenoga 1938. Usporedbom datuma jasno je da je don Mate pisao potaknut iznimno grubim zaoštravanjem odnosa između njega kao župnika i vodstva Bratovštine Blažene Djevice Marije. Vrhunac napetosti bili su događaji koji su uslijedili nakon veljače 1937. Iz don Matina teksta jasno se vidi da je Bratovština ustanovljena, kako je maloprije kazano, godine 1888., a taj je podatak očito preuzeo iz njezina Pravilnika. Istaknuo je kako je Pravilnik odobrilo bivše Dalmatinsko namjesništvo, ali ne i crkvene vlasti. Zabilježio je da je vodstvo Bratovštine prikazivanje svoga pravilnika Biskupskome ordinarijatu smatralo suvišnim i dodao: »Doznao sam pozitivno da se je i od prošlih župnika pitanje potvrde sa strane crkvene

vlasti tražilo i pozivalo bratovštinu da prikažu nova pravila za potvrdu jer sadašnja njihova pravila potpuno ignoriraju crkvenu vlast.«¹³

Od posebne je važnosti naglasiti kako don Mate kaže da Ordinarijat Bratovštinu ne smatra crkvenom organizacijom već »potpuno svjetovnom društvom odnosno pogrebnim poduzećem« dodajući kako se bratimi bave jedino organizacijom sprovoda. Razočaran njihovim postupcima piše kako se bratimi u posljednje vrijeme stavljaju iznad župnika i Crkve i za njih kaže da se »ne razlikuju u ničem više nego li oni koji nisu bratimi, niti kakva osobitog duha boljeg imaju od onih koji nisu bratimi. I kad bi bratimi vršili pravila koja imaju iz 1888. opet bi se čovjek zadovoljio i ako ih Crkva nije potvrdila. Ali na žalost uprava bratovštine u zadnje doba hoće da komandira župnikom i Crkvi i smatra se kao neko legislativno tijelo. Radi toga je dolazilo i dolazi između župnika i uprave bratovštine više puta do nesuglasica - tako i kroz prošle decenije.«¹⁴

Dopis koji je iz Ordinarijata upućen upravitelju Bratovštine Nikoli Čerini, »u odsutnosti glavarara iste Josipa Šperca«, 6. lipnja 1890. vrlo dobro potkrepljuje tvrdnju o neposlušnosti Bratovštine prema župniku i o njezinim svojevrsnim postupcima. Ordinarijat je reagirao zbog procesije koja se trebala održati 8. lipnja 1890. povodom prijenosa kipa sv. Ante u Solin. U dopisu stoji: »Pošto pišućemu nije poznato da li je ta bratovština utanačila spomenutu procesiju sporazumno sa svojim župskim upraviteljem, kako je bila dužna, pozivlje Vas se da do sutra, 7. tekućega, u podne, dokažete da je taj sporazumak sa župskim upraviteljem usliedio, inače potpisani bio bi prisiljen istu procesiju zabraniti.«¹⁵ Kasnije su problemi očito izglašeni jer je procesija, uz sudjelovanje svih članova Bratovštine, održana 13. lipnja.¹⁶

11 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, pozicija 51/III./1/f. Bratovština Vranjic-Solin (1889-1896). U nastavku don Frano više ne spominje solinsku Bratovštinu nego probleme koji su u Vranjicu nastali slabljenjem tamošnje Bratovštine. Upozorio je na neke bratime koji su neuredno i »bez ikakova znanja i utjecaja dušobrižnikov« kupili milostinju nanoseći neprilike vranjičkoj crkvi. Tražio je od crkvenih vlasti ukidanje ove Bratovštine pišući da je u međuvremenu u Vranjicu ustanovljena Bratovština Presvetoga Sakramenta. Nekoliko dana poslije Ordinarijat je potvrdno odgovorio na njegovu molbu izjavom da se Bratovština Purgatorija ima smatrati nepostojećom od godine 1897.

12 Don Mate Mihanović preuzeo je župu Gospe od Otoka 1. srpnja 1929. nakon don Duje Nazora. Njome je upravljao do svojega umirovljenja u lipnju 1953.; usp. M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 44.

13 Župna kronika, str. 33.

14 Župna kronika, str. 34.

15 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, pozicija 51/III./1/f. Bratovština Vranjic-Solin (1889-1896).

16 M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 57. Kip sv. Ante prenesen je u Solin iz crkve sv. Petra na Lučcu.

U Kronici stoji kako bratimi »hoće da rade mimo zakona i protiv zakona crkvenih te je za to došlo i do tužaba do biskupa od strane istih članova bratovštine i u pitanju pokopa, zvona, pristojbina«. Don Mate piše kako Bratovština neopravdano stavlja pod svoje vlasništvo župno groblje, zvonik i zvona dodajući rečenome kako bratimi ne mare za zakone jer »hoće da gone po svoju zadojeni stranim sadašnjim idejama«. ¹⁷ Što je don Mate podrazumijevao pod »stranim sadašnjim idejama« možemo samo naslućivati, jer u nastavku Kronike nigdje ne ponavlja ni pojašnjava svoju tvrdnju.

Međutim, nisu oduvijek Bratovština i Crkva bili u ovako napetim odnosima. Pozivajući se na usmena svjedočanstva starijih upravitelja Bratovštine don Mate kaže da su njihovi odnosi bili najbolji u vremenu prije Prvoga svjetskog rata. Tada je Župa Gospe od Otoka Bratovštini dala na upravu zajedničke grobnice i prikupljanje novčanih naknada. Nakon nekoga vremena dopuštena joj je i parcelacija groblja za nove privatne grobove i naplata ukopavanja mrtvih. Zauzvrat, Bratovština je bila obvezna Župi uplaćivati dio za remetu i do 20 kg voska za svijeće u crkvi. ¹⁸ Pišući o Bratovštini don Mate nije prešutio njezine velike zasluge prilikom izgradnje zvonika godine 1907. na kojemu je nakon završetka postavljena spomen ploča sa uklesnim tekstom: »Bratovština (...) na svoje troškove ovaj zvonik god. 1907. iz temelja sagradi.« ¹⁹ Smijemo pretpostaviti da je bratovština raspolagala velikim novčanim sredstvima kada je samostalno mogla financirati izgradnju zvonika. ²⁰ Tijekom Prvoga svjetskog rata, 1915. - 1916., država je zaplijenila zvona za ratne svrhe i platila Crkvi odštetu. Nakon rata doprinosima vjernika nabavljena su dva nova zvona za koja je Bratovština tvrdila da su isključivo njezino vlasništvo. Ovaj problem dodatno je opteretio odnose župnika i Bratovštine, a o

tome don Mate piše: »Dakle otpada tvrdnja bratovštine, da su njezina 2 zvona i da ih je ona kupila i da ona mora njima disponirati. Zvonik je sagrađen na crkvenoj čestici - zemljištu i kad bi zvonik bio vlasništvo bratovštine zašto ga ne uknjiže na sebe??« ²¹

Ujesen godine 1937. napuklo je srednje po veličini zvono o čemu je župnik obavijestio s oltara i rekao da će Crkva sakupljati priloge. Nakon toga su u Župni ured došli upravitelji Bratovštine Mijo Grubišić, Mate Ninčević, Luka Sesartić, Kajo Grubišić i Marin Poljak i rekli da će Bratovština na sebe preuzeti trošak izlijevanja novoga i većega zvona i da nema potrebe za prikupljanjem prinosa. Don Mate se suglasio s njihovom nakanom. Crkva je u svrhu izrade novoga zvona ustupila staro napuklo koje je težilo 220 kg, a Bratovština je nadomjestila ostatak sredstava. Novo zvono od 450 kg bilo je postavljeno u studenome 1938. i nakon dopuštenja Ordinarijata blagoslovljeno 2. prosinca 1938., na drugu nedjelju Došašća. ²² Na zvonu piše da ga je dala napraviti Bratovština na svoj trošak »na slavu Bogu i vjekovječno spasenje braće u Gospodinu«. ²³ U nastavku Kronike don Mate piše kako je prilika oko nabavke novoga zvona iskorištena da se izgadi spor, utanače prava i obveze Bratovštine na sljedeći način: »Bratovština neka se služi zvonom za mrtvačke poslove, bratovština će i unapred plaćati remeti dio i davati 20 kg svijeća na godinu (...) župnik sudi komu se po zakonu može zvoniti ili uskratiti sprovod.« ²⁴ Međutim, nije prošlo mnogo vremena, a uprava Bratovštine pogazila je ovaj dogovor sa župnikom. Provođenje njihove samovolje u upravljanju zvonom očitivalo se kada je u veljači 1938. preminula Ivka Bulj. Tada predsjednik Bratovštine nije dao da se preminuloj zvoni jer njezin sin nije platio godišnju članarinu Bratovštini. Zbog ovoga događaja župnik Mihanović pismeno je obavijestio Ordinarijat i izjavio da

¹⁷ Župna kronika, str. 34.

¹⁸ Župna kronika, str. 35.

¹⁹ Župna kronika, str. 35; M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 42, 50.

²⁰ Sukladno svojim financijskim mogućnostima bratovštine su običavale predvoditi građevinske aktivnosti u svojim župama poput gradnji ili proširenja crkava, namještanja unutrašnjosti podizanjem oltara i slično. Lijep primjer pruža kaštelanska Bratovština sv. Jeronima koja je godine 1731. počela gradnju župne crkve posvećene sv. Jeronimu u Kaštel Gomilici; usp. M. Domazet 1999, str. 120.

²¹ Župna kronika, str. 35.

²² Župna kronika, str. 36.

²³ Detaljnije o novome zvonu M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 42-43.

²⁴ Župna kronika, str. 36.

je sin preminule spreman platiti članarinu, ali da uprava Bratovštine s time nije zadovoljna jer traži »100 din za zvono i 200 za kapsil i kočiju i 50 za sviće i ktomu ne bi mu bratimi bili dužni doći na sprovod. Mora sve platiti i istjeran je iz bratovštine. Rekoše mi da ako bi remeta zazvonio ili ako bi se ukopala starica bez naplate, da bi tužio sudu«. Ordinarijat je odgovorio župniku da pravo uporabe zvona pripada samo crkvenoj vlasti. Naložili su mu da za pogreb pokojnice ima zvoniti kako je i običaj i da se preminula ukopa na grobištu u Solinu.²⁵

Nije pitanje zvonika i njegova korištenja bio jedini kamen spoticanja između župnika i bratima. Uskoro se pojavio i problem iznosa redovine. Nakon diobe župe Vranjic-Solin 1. travnja 1911.²⁶ uređeno je i pitanje redovine koju su obitelji bile dužne dati župniku. U početku se radilo o 8 kg pšenice po glavi svake osobe starije od 14 godina, a kasnije je određeno da to bude iznos od 10 dinara. Don Mate Mihanović pisao je Biskupskom ordinarijatu 29. listopada 1937. i objasnio na koji je način došlo do ovoga problema: »I nastalo je doba da su seljaci zapustili polja i pošli u tvornice i jer nisu imali pšenice počeli su davati ekvivalentno u novcu. U godinama 1925-1929 bila je tržišna cijena po kg pšenice dinara 3.50 - te bi jedna osoba imala platiti dinara 3.50 X 8 kg = 28 - dinara.«²⁷ Prijašnji župnik don Duje Nazor spustio je tu svotu na 10 dinara uz uvjet redovitoga plaćanja. S njegovom odlukom jednoglasno se suglasila Bratovština na sjednici 26. prosinca 1928.²⁸ Postavši župnik u Solinu u srpnju 1929. Mihanović nije dirao u iznos redovine nego ga je ostavio uređenoga kako je bilo u doba župnikovanja njegova prethodnika.²⁹ O tome u nastavku piše: »Opaziti je da naš seljak ako ima dati i najmanji doprinos župniku da mu se čini da mu je to najveći i najnesnosniji teret osobito ako se nadje uškača tobožnjih branitelja seljaka - a tih nije falilo u nijedno doba. Tu ulogu (...) uzela je ovdje bratovština

Gospe od Otoka (...) koja je na skupštini 5. 1. 1936. g. jednoglasno zaključila da se župniku ne dava unaprijed po dinara 10 već po 5 dinara godišnje.«³⁰ Don Mate Mihanović je zatražio od vodstva bratovštine da se pismeno očituje o ovome zaključku. U svome pismu predsjednik Bratovštine Mijo Grubišić izbjegao je izravno objasniti zašto je došlo do smanjenje redovine. Naime, on je detaljno opisao kako je ovaj problem bio riješen s prijašnjim župnikom Nazorom, a o smanjenju redovine samo je napisao: »Sa zaključkom glavne godišnje skupštine koja bi održana 5/1. 936. točka I. bi zaključeno jednoglasno da se snizi na dinara 5.«³¹

Naravno, don Mate je odlučno ustao protiv ovakve jednostrane odluke i zapisao: »Zanijekao sam pravo bratovštini da se ona mješa u stvari koje prelaze njezinu kompetentnost. To je bilo uzaludno. Neki uvidjavni nisu se pokorili tomu zaključku a neki su to uzeli kao zakon. I tako nastaje nemir u selu. Tako je za god. 1936. isplatilo tek 20% obitelji redovinu po 10 dinara a ostalih 80% niko ništa, i eto sad je konac oktobra kad bi imali za godinu 1937. sve isplatiti niko ni prebijene pare još nije dao ni po 5 din. ni po 10 din. Po 5 dinara uopće ne primam.« Zbog svega navedenoga župnik moli Ordinarijat da upozori državne vlasti na ponašanje Bratovštine i da ona opozove svoj zaključak o smanjenju redovine. Ne pokori li se ovim zahtjevima on traži da joj se »zaprijeti zakonskim posljedicama ako se u buduće bude pačala u pitanja koja ne spadaju na njeni djelokrug, jer bratovština nije nikakvo legislativno tijelo da može mijenjati samovoljno ugovore utvrđene od strane crkvene, državne i autonomne vlasti.«³²

Ordinarijat je primio na znanje župnikove primjedbe o nezakonitom djelovanju Bratovštine Blažene Djevice Marije. Generalni vikar pismeno se obratio upravi Bratovštine 2. studenoga i zatražio »da u roku od mjesec dana po primitku ove odluke sazove skupštinu, i

25 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 441/1938.

26 M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 42.

27 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3083/1937, br. 156.

28 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3848/1938.

29 Don Duje Nazor bio je župnik Gospe od Otoka od 1. siječnja 1919. do svibnja 1929.; usp. M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 44.

30 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3083/1937, br. 156.

31 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3848/1938.

32 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3083/1937, br. 156.

u njoj bude opozvan spomenuti zaključak« o smanjenju redovine. Pri kraju stoji da će Biskupski ordinarijat, ne provede li Bratovština njegove zahtjeve, »biti prisiljen da upotrebi proti Bratovštine sredstva, koja mu stavljaju na raspolaganje crkveni i državni zakoni.«³³

Početkom prosinca župnik je obavijestio da Bratovština nije održala svoju skupštinu u vremenu kojega je odredio Ordinarijat.³⁴ Nakon toga generalni vikar upitao je župnika ima li Bratovština pravila koja su odobrena od nadležnih crkvenih i državnih vlasti te je zatražio da se jedan primjerak Pravilnika dostavi Ordinarijatu.³⁵ Mihanović je na to odgovorio da »današnja bratovština ima pravila potvrđena jedino od bivšeg dalmatinskog namjesništva i to pred circa 50 godina, a od Crkve nikada.«³⁶ Uprava Bratovštine tvrdoglavo je odbijala poslušati zahtjev kojega im je uputio Ordinarijat. O svojim uzaludnim nastojanjima da dođe do jednoga primjerka Pravilnika Bratovštine Mihanović piše: »I usmeno i pismeno i po poruci molio sam današnju upravu Bratovštine, da mi dade pravilnik Bratovštine. Naglasio sam, da ga Preuzivšeni Biskup traži i da će im se opet povratiti. Sve je bilo uzaludno. I jutros sam opet govorio sa predsjednikom Mijom Grubišić p. Mate i odgovorio mi je: Ne mogu dati i ne dam. Napominjem, da je prošle godine Sresko Načelnništvo bilo zatražilo od njih pravilnik i da je bio odmah poslan. Predlažem (...) da Ordinarijat zatraži [Pravilnik]³⁷ preko policije, koja sada ima nadzor nad društvima.«³⁸ Nakon ovoga biskup Kvirin Klement Bonefatić poslao je 25. siječnja 1938. pismo Bratovštini i zatražio da se Pravilnik donese na uvid najkasnije za tri tjedna. Međutim, Bratovština se i ovaj put oglušila na njegov zahtjev nakon čega se biskup 22. veljače obratio policijskoj upravi. U početku pisma biskup vrlo detaljno objašnjava na koji je način došlo do gruboga zaoštavanja između Bratovštine Blažene Djevice Marije i župnika

Mihanovića. Pisao je o problemu smanjenja redovine, o tome kako je Bratovština svojevrijedno odlučivala o uporabi zvona i tako redom. Zamolio je upravu policije da naredi upravi Bratovštine sastavljanje novoga pravilnika koji će biti u skladu s postojećim crkvenim propisima i da ih dostavi na odobrenje Biskupskom ordinarijatu, »a glede prekoračenja djelokruga bratovštine neka postupi prema svome nahodjenju.«³⁹ Nakon ovoga biskupova pisma u policiju su na razgovor 22. ožujka bili pozvani predsjednik Bratovštine Mijo Grubišić pok. Mate, potpredsjednik Kajo Grubišić pok. Stipe, tajnik Marin Poljak pok. Jakova i blagajnik Luka Sesartić pok. Joze. U zapisniku ispod njihovih imena stoji rukom zabilježeno da ih je upravitelj policije »dobro opraio i upozorio na Ordinarijat koji je jedini kompetentan da to pitanje uredi.«⁴⁰ Razgovor s upraviteljem policije očito je imao učinka jer su bratimi malo nakon toga izdali proglaš kojim obavještavaju da će se 18. travnja održati glavna godišnja skupština Bratovštine. Na dnevnome redu, osim molitve za umrle članove, izvještaja tajnika i blagajnika, biranja nove uprave, rasprave o otpuštenim bratimima i ostaloga, trebala je biti i rasprava o redovini.⁴¹

U dokumentima kojima sam raspolagao nisam našao ni retka o tome do kakvih je zaključaka Bratovština došla glede spornoga pitanja o redovini. O tome možemo samo posredno zaključiti iz pisma što ga je don Mate poslao Ordinarijatu 28. svibnja 1938. U njemu stoji: »Ne samo da uprava bratovštine nije poslušala u ničemu Ordinarijat - nego ona smuti i remeti mir, hoće da oponira, da svojata prava, (...) da prkosi: Šta će nami Biskup, šta li župnik? Mi smo gospodari i pokopišta i zvona i naš je zvonik... Na 2. 11. 1937. bilo im je naređeno od Ordinarijata, da sazovu skupštinu i da opozovu njihov zaključak o podavanju redovine. I nisu poslušali. Na 18. 4. 1938. ukazali su skupštinu i stavili

33 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3083/1937.

34 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3083/1937, br. 175.

35 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3464/1937.

36 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3083/1937, br. 180.

37 U izvorniku na ovome mjestu nema riječi »Pravilnik«, ali se ona podrazumijeva iz konteksta.

38 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3083/1937, br. 20.

39 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3083/1937, br. 270.

40 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3848/1938.

41 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3848/1938.

su na dnevni red: Uredjenje redovine sa župnikom. Iako su bili upozoreni da prelaze svoj djelokrug, ipak su htjeli i zaključivali po svoju; jer nekoliko dana iza toga došao je da plati redovinu Kajo Gašpić kako je uredila uprava bratovštine... Vođa protiv župnika, protiv redovine i drugih pitanja kao i pitanja koja će se zastava vijati na bratskom zvoniku je predsjednik njihov - bratovštine Mijo Grubišić p. Mate umirovljeni financa i njegov tajnik Marin Poljak isto umirovljeni financa (...).« Zajedno s ovim pismom župnik je Ordinarijatu poslao i primjerak Pravilnika Bratovštine koji mu je posuđen.⁴²

Mijo Grubišić i ostali iz uprave Bratovštine bili su opet na saslušanju u upravi policije 5. rujna 1938. O tome je sastavljen službeni zapisnik u kojem se Grubišić očitovao o spornim pitanjima, a s njim su se suglasili Kajo Grubišić, Luka Sesartić, Mate Ninčević i Marin Poljak. U zapisniku stoji: »Bratovština posjeduje Pravilnik od c. k. Namjesništva u Zadru od 23. 10. 1888. pak zbog toga bratstvo nije smatralo potrebnim da se donesu nova pravila i da se ista dostave na odobrenje Biskupskom Ordinarijatu. Ne odgovara istini, da mi mutimo i remetimo mir, niti oponiramo i svojatamo prava koja nam ne pripadaju. Mi nismo govorili, šta će nami Biskup, što li župnik, da je naš zvonik, zvona i pokopište.« O pitanju redovine Grubišić kaže da se trebalo raspravljati na skupštini zakazanoj za 18. travnja 1938. na kojoj je bio i župnik Mihanović. Međutim, kako on kaže, o pitanju redovine nije donesen nikakav zaključak i nastavlja: »Odgovara istini, da je Kaja Gašpić platio redovinu ali na temelju zaključka bratstva od 5. 1. 1936. istu mu župnik nije htio primiti. U ime društva izjavljujem, da mi nismo protiv župnika, ali tražimo da se prava bratovštine poštuju i nama omogući rad u smislu pravilnika. (...) Ponovno molimo da Uprava Bratovštine bude primljena od Presvjetloga biskupa. Budući je ovo čisto vjerska, a ne politička stvar, molim Ordinarijat da se po prednjem više ne obraća na Upravu policije već direktno na nas.«⁴³

Pismo koje je Ordinarijatu poslao don Mate Mihanović ima nadnevak 26. listopada 1938. i posljednje je u

nizu dokumenata koji se u arhivu odnose na problem nezakonitoga djelovanja Bratovštine. Pismo je zapravo reakcija na prethodne izjave koje je uprava Bratovštine dala policiji. Don Mate o svemu vrlo iscrpno piše: »Na žalost danas su mnogi izgubili pojam što je zakon, pravo, red i mir. To mogu reći i za upravu današnje bratovštine obzirom na njeno djelovanje i izjavu policiji 5. 9. 1938. Svi bi ti pojmovi bili u skladu, kad bi se vršila njena volja, koju je današnja demagogija uzdigla na oltar. (...) Zar nije rušenje mira i reda pačati se u zborovim u stvari koje im ne pripadaju - uckati narod ne dajte redovinu ili ovoliko dajte, te na poziv vlasti, da se okane protuzakonitosti oni - bratovština - prosljeduju još žešće. Zar je red i mir da se sa strane njihove govori: 'Mi smo glava' a 'župnik je naša noža'. Zar nije oponiranje vlasti ne odazivati se opetovnim naredbama da dadu na uvid Pravilnik i da dadu sastavit novi u suglasju sa zakonom, oni na policiji izjavljuju 'da nisu smatrali potrebnim da donesu nova pravila i da se ista dostave na odobrenje Biskupskom Ordinarijatu'. Zar nije prisvajanje prava na zvona, zvonik i pokopište i da oni imaju pravo komu će se zvoniti i kažnjavati uskratkom zvona jednom, koji bilo radi nemarnosti ili neimanjštine nije platio članarine i da župnik mora da šuti i onda kad su spravni zvoniti i inovjercu samo kad plati.

'Mi nismo protiv župnika, ali tražimo da se pravo poštuje i omogući nam rad!!!' - Jest, kad bi njihova uprava bila 'za' župnika kad bi pustio, da rade što hoće mimo zakona i protiv zakona i dopuštao da se od razjarenih članova bratimskih psuje Bog, svete stvari radi nekorektnosti Uprave i to baš kod sprovoda, jer ne radi ni po vjerskim načelima ni po njihovom Pravilniku već po partizanstvu, dok je za župnika svak jednak i bratovština ne bi smjela imati nikakova političkog obilježja.

(...) Gdje se nalazi u Pravilniku njihovom - koji nema u opće ni spomena o župniku, Biskupu - da oni imaju pravo reguliranja redovine, te odlučivati o tom na način, da župnik ni prije ni poslije njihovih 'odluka' nije bio obaviješten već kad bi koji župljanin došao da plati

42 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 1841/1938, br. 85.

43 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 3848/1938.

redovinu, kazao bi: Bratovština je tako i toliko zaključila; te se ponaša bratovština-uprava prama župniku gore nego sa službenicom. (...) Ne samo to. Neki od njihove uprave usudiše se poći i na poštu pitati koliko plaće prima župnik, pa da mu ne bi trebalo dati redovine... Gdje je u pravilniku, da oni imaju pravo i dužnost da nadziru župnika, da ga crne jer hoće da vrši zakon? - Gdje im stoji, da oni imaju pravo na zvona, na cijelo pokopište - gdje im stoji, da oni imaju pravo diktirati koji će se barjak na zvoniku vijati?

Vrhunac njihove prepotence izvire iz njihove izjave na policiji, da će 'oni u interesu ugleda bratovštine' urediti s Biskupom pitanje redovine - dok im je poznat stav crkvene i političke vlasti: nije to vaš posao. - Oni naprotiv vele: 'to je čisto vjerska, a ne politička stvar' te žele da 'Biskup ne obraća na policiju već direktno na njih'. Predložio bih, da ih se pozove, ako to smatrate oportunističkim te im se reče: 'Sad vi velite, da ste vjersko društvo a ipak ne smatrate potrebitim da vaš Pravilnik potvrdi Crkva' a vami je dostatno c. k. Namjesništvo. Crkva vam je naredila da opozovete protuzakonite zaključke i niste ni do danas izvršili.

I ako hoće Pr. Ordinarijat nek im izvoli predočiti stanje redovine te da je ista uređena zakladnim pismom 30. 1. 1911. kako rijetko gdje u Splitskoj Biskupiji uz suglasje seoskog zbora, općine, Države itd., a da oni 'Uprava Bratovštine' ne imaju u to pravo dirati (...).

Na mom dolasku g. 1929. nisam pravio nikakovo pitanje. Ostao sam pri zaključku Nazora. Sve vršio. Sve se žrtvovao i radio i uradio što nijedan župnik, a ima pet-šest godina da ne primam ni petinu što su moji prešastnici primali. (...) Za ilustraciju navadjam da sadašnji predsjednik njihove bratovštine Mijo Grubišić (...) ima prihoda do 4.500 din mjesečno i nije platio redovine ima 8 godina; a tajnik bratovštine Marin Poljak (...) ima 2.000 din mjesečno prihoda i nije platio ima 7 godina redovine. (...)«

Na kraju svoga pisma Mihanović moli Ordinarijat da upravi Bratovštine kaže »da su oni crkveno društvo i

ako žele ostati takovo, da spadaju pod upravu crkvene Vlasti i da se u svemu moraju pokoravati crkvenim zakonima i naredbama, da dadu napraviti pravila u crkvenom duhu, jer u sadanjim ne ima spomena o Crkvi, (...) dozvolit će im se kao i do sada da ubiru pristojbinu od mrtvačkog zvona svih vjernika (...) da će župnik određivati komu po zakonu ima se uskratiti zvono odnosno crkveni pokop, a oni za kaznu ako im koji bratim ne plati članarine neka mu uskrate mrtvačka kola i ne dodju na sprovod, (...) da pokopište, zvonik i zvona spada pod Crkvenu upravu i da je to vlasništvo crkve solinske i da je župnik samo upravitelj i izvršitelj zakona i da bratovština kako crkveno društvo mora sve sporazumno sa župnikom u crkvenim stvarima raditi i za dobro crkve i društva, a da politika daleko bude od crkvenog društva, da zapisnički dadu izjavu, da uprava bratovštine ne ima pravo, da dira u redovinu i da je reguliše, jer da to posao iste nije. (...)

Bez obzira na iznešeno i dvojeći o uspjehu u konkretnom, s razloga što su bratovštine društva da osujećuju svako božje djelo po selim, to su društva - kako nam reče u predavanju povijesti pok. Dr. Luka Jelić - framasonska sa etiketom katoličkog sveca ili otajstva, to je pestis perniciosissima. Videant consules!⁴⁴

Međutim, nakon ovoga nije došlo do zatopljenja odnosa između župnika i Bratovštine, naprotiv, krajem 1938. oni su se zaoštrili do krajnje mjere. Na dan 27. studenoga 1938. u crkvi je na krštenju devetoga sina Ante Delale bio kraljev izaslanik major Svetozar Paunović.⁴⁵ Povodom toga događaja don Mate piše u Župnoj kronici: »Dužnost mi je i razboritost diktirala da dočekam istoga slavljenjem zvona i izvješanjem državne zastave.« Nakon završetka ceremonije do remete Petra Crmarića došao je predsjednik bratovštine Mijo Grubišić. Vikao je na njega i prijetio mu jer, po njegovu uvjerenju, nije smio izvjesiti barjak i slaviti zvonima.⁴⁶ U tom je trenutku iz župne kuće izjurio don Mate objašnjavajući Grubišiću zbog čega je izvješena zastava i zbog čega se slavilo zvonima. Međutim, to nije bilo dovoljno kako

44 Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi, protokol 2908/1938, br. 165.

45 Župna kronika, str. 39. Don Mate nije u Župnoj kronici o ovome događaju pisao vlastoručno kao na prethodnim stranicama nego je naljepio kopiju dokumenta kojega je poslao Ordinarijatu. O tome je kratko zabilježio: »Dragi naslidniče, evo ti sličica ponašanja i prepotence predsjednika bratovštine. (...) Mučno mi je bilo pisati, pa prilijepih kopiju.«

46 Slavljenje zvonima je poseban način zvonjave, o tome M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 51, bilj. 138.

bi se smirilo Grubišića koji je još uznemireniji uzvratilo: »Ja ću te potjerati iz sela, ja sam gospodar zvona i zvonika, a ne ti!« Don Mate je primijetio da je pored obližnje Sokolane stoji i cijeli događaj promatra 20-30 muškaraca koji su, prema njegovoj prosudbi, bili spremni priskočiti u pomoć njemu i spriječiti skidanje barjaka. Don Mate je naredio remeti da skine barjak spasivši tako cijelu situaciju od gorega zla. Međutim, stvari se nisu primirile i dva tjedna kasnije održana je sjednica na kojoj su se bratimi u potpunosti povelili za ponašanjem svoga predsjednika. Osudili su remetu Crmarića i dali mu otkaz uz objašnjenje: »Ti ne slušaš nas, ti slušaš popa i zato te nećemo plaćati iza 15. XII.« Obratio im se remeta jasno iskazujući svoju poslušnost župniku riječima: »Župnik mi nije nikada naredio da učinim nešto što bi bilo proti Zakona i naredaba, i njega ću slušati, jer je on glava crkve u Solinu.« O svim ovim događajima don Mate je s oltara obavijestio župljane. Rekao im je da Crmarić više ne želi služiti dok je ova uprava na čelu Bratovštine jer mu se i prije događalo da ga članovi Bratovštine zlostavljaju i progone zbog odanosti župniku. Don Mate je stao u Crmarićevo

obranu govoreći da je on svoju službu savjesno obavljao već punih 18 godina, od čega 9 za vrijeme njegova župnikovanja: »Stavite ruku na prsi, te ćete priznati da se isti nije nikada nikome zamjerio u vršenju službe i u crkvi i vani crkve, tačnost njegova i primjerena čistoća u crkvi svakome je poznata, kao i briga da mu svaka bude na mjestu i u crkvi a tako i u pokopištu.« Svoje obraćanje župljanima don Mate je završio riječima: »Pitam vas, je li lijepo da čovjek stradava, jer sluša župnika? Pitam vas ko je glava u crkvi i ko je odgovoran za crkvu, ako ne župnik. Zato je žalosno da se jedna bratovština koja bi morala biti desna ruka župniku u svemu, ona se diže protiv župnika i kažnjava protupravno slugu crkvenoga jer da sluša župnika.« Prema župnikovu pisanju cijeli je slučaj prijavljen vlastima.⁴⁷

O Mihanovićevu iskustvu s vodstvom Bratovštine najbolje svjedoče njegove rečenice zapisane u Župnoj kronici: »Radi mira mnogo sam pretrpio sa upravom bratovštine, jer oni ne shvaćaju ni zakon ni naredbe crkvenih i svjetovnih vlasti. Njihova volja mora biti zakon. Duh takvih je zavladao. Nepokornost nikome, a najmanje crkvi - jer crkva ne ima topova...«⁴⁸

Literatura

M. Domazet, 1999	Mladen Domazet, <i>Kaštelanske bratovštine od XVI. do XIX. stoljeća</i> , Kaštelanski zbornik 6, Kaštela 1999, 113 – 133.
M. Matijević – M. Domazet, 2006	Marko Matijević – Mladen Domazet, <i>Solinska svakodnevica u osvjet novoga doba</i> , Solin 2006.
Župna kronika	Župna kronika Gospe od Otoka (rukopis).

⁴⁷ Župna kronika, str. 39.

⁴⁸ Župna kronika, str. 38.

Summary

Ivan Matijević

The Conflict Between the Confraternity and Church Authorities of Solin in the 1930s

Key words: Confraternity of the Blessed Virgin Mary, bell tower, parish-priest fees,
Rev. Mate Mihanović, Ordinariate Bishopric

The Confraternity of the Blessed Virgin Mary of Solin was founded in 1888. It had its Statute, approved by the state authorities but not by the Ordinariate Bishopric of Split. In the course of its activities, the Confraternity achieved great merits in the religious life of Solin. Documents show that it became very strong as early as a decade after its founding, attracting large numbers of new members. Over the time it strengthened financially as well, as it built the new bell tower with its own funds in 1907, and financed casting the new bell in 1937. However, as early as in the summer of 1890, the Confraternity showed the first signs of disobedience to the Church authorities. Then, namely, subject to no agreement with the parish priest, the Confraternity organised procession on the occasion of translation of the statue of St. Anthony to Solin. The capricious behaving of the Confraternity and its disobedience to the parish priest reached their climax in 1937 and 1938 when the priest of the Parish of Gospa od otoka was Rev. Mate Mihanović. At that time occurred numerous problems that burdened their relations to the outmost limit, involving also the bishop and the police in the matter. The Confraternity, headed by Mijo Grubišić, on their own and failing to counsel the parish priest decided on using the church bell-tower and reducing the parish-priest's fees, at the same time refusing to present their Statute to the bishop. A police record was made on the entire matter. However, this was not the end of the ungracious events. Worsening of the relations continued in November of 1938 when the church was visited by the king's emissary on the occasion of baptising of the Delale family's ninth child. On the occasion Grubišić and the Confraternity members protested unanimously against the use of the bell-tower, discharging eventually the bell-ringer, Petar Crmarić. What the parish priest, Rev. Mate Mihanović, experienced with the Confraternity board is best described by his words: »For the sake of peace I stood lots with the Confraternity board, since they understand neither the laws nor the orders, made by neither ecclesiastical nor secular authorities. Their will is to make the law.«